

te wijten, medelijden te tonen met de ellende in de wereld en daarvoor de verantwoordelijkheid op zich te nemen, dat zichzelf voortdurend afvraagt wat hij kan doen voor het Zuiden in plaats van wat het Zuiden voor hem kan doen.⁸ (Pascal Bruckner)

If you're a teenager being introduced to political ideas, the version of the Left that you see is the version of the social justice warrior, a kind of weird Left, which is totally hostile to you as a man, and particularly if you're both white, male and heterosexual. Then, you don't really have any reason to join in something where you are going to be immediately marked out as the enemy, a space wherein you have to apologise for your existence. Why would a teenage boy want to exist in that world?⁹ (Angela Nagle)

Is 'politiek correct' vooral een *modeterm*, die wordt gebruikt in specifieke discussies over multiculturalisme, diversiteit, racisme en gendergelijkheid, of juist niet? De aard van de onderwerpen die vandaag te maken hebben met politieke correctheid doet vermoeden dat zij een teken van de tijd is.

De grondslag voor het correct-zijn ligt al besloten in de sociale functie van taal. Fatsoenlijke taal gebruiken om de gezelligheid te bewaren is van alle tijden. Anders is het wanneer het fatsoenlijk-zijn een geforceerde vereiste wordt, ingegeven door een gevoel van morele schaamte.

Westerlingen van vandaag de dag zijn zich meer dan ooit bewust van alle complexe problemen die spelen in de wereld, alleen al omdat we al deze ellende over ons uitgestort krijgen in de media. Maar we zijn deze problemen ook met name gaan zien als uitwassen van onze eigen culturele traditie. De zelfkritische westerling heeft, van schaamte ineenkrimpend onder zijn eigen blik, geen vijanden van buiten meer nodig.

Dit meedogenloze zelfoordeel heeft gevolgen voor het bestaan van politieke correctheid. Immers, correctheid betekent een beroep op morele rechtschapenheid dat zich kan uitdrukken in de taal. Maar het is de vraag in hoeverre de westerling deze rechtschapenheid kan terugvorderen in het licht van zijn eigenhandig geïdealiseerde erfsculd.

Neem de discussie over de westerse 'toe-eigening' van culturele verschijnselen van minderheden (*cultural appropriation*). Nooit eerder in de geschiedenis zou men zich druk hebben gemaakt over het feit dat wanneer Chanel een boemerang verkoopt, het daarmee op de ziel trapt van de Aborigines.¹⁰ Vele discussies komen zo voort uit de relatief nieuwe

WESTERSE ZELFKASTIJDIG

De gemiddelde Europeaan, man of vrouw, is een uiterst gevoelig wezen, steeds bereid de armoede in Afrika en in Azië aan zichzelf

historische situatie van het laatmoderne multiculturalisme, waarin het voor velen nog afasten is wat het verschil is tussen een racistische uitspraak en een grap over etnische stereotypen, en waarin ook de scheidslijn tussen culturele toe-eigening en eclectische *sampling* van inspirerende culturen erg dun kan zijn.

Dit soort kwesties geeft aan hoe gevoelig we zijn voor het eerbiedigen van de cultuuruitingen van de ander. Maar de reden achter deze onvoorwaardelijke eerbied voor alles wat niet-westers en daarmee inherent kwetsbaar is, vertrekt niet vanuit een intrinsieke waardering ervan, maar vanuit het eigen kritisch zelfbeeld. Wat is de legitimiteit vandaag van de westerse cultuur?

Deze zelfveroordelende blik is historisch een vrij uniek verschijnsel. Het is niet plausibel dat Romeinse senatoren, als echte *sjw's*, een discussie zouden voeren over de problematische dominantie van hun eigen cultuur, of over het verwijderen van standbeelden in Gallië omdat deze kwetsend zouden zijn voor de lokale minderheden. Iets dergelijks beweren zou absurd zijn, omdat de geschiedenis doorgaans een strijd tussen dominante en onder de voet gelopen beschavingen beschrijft, in plaats van een cultuur die grossiert in zelfanalyse van de eigen uitingsvormen en zichzelf bij monde van het activistisch geweten 'billenkoek' geeft.

Waar komt deze verzengende morele zelfveroordeling vandaan? Ze komt onder andere voort uit een verschrinkt terugdeinzen voor de diepe voetafdruk die het Westen op de wereld achterlaat. In de lijn van sociologische analyses kunnen we deze moderne huivering voor de eigen impact typeren met het begrip 'reflexiviteit'. De term 'reflexieve moderniteit' duidt op het tijdperk na de optimistische vooruitgangperiode van de industrialisatie. Lang heeft het Westen zich kunnen beschouwen als de moderne motor van de wereld. De technologie stond voor tomeloze vooruitgang; zij legitimeerde de heerschappij van de westerse mens over de natuur en desnoods over de rest van de wereld.

De reflexieve houding ontstond toen de keerzijde van dit vooruitgangsideaal zich begon af te tekenen. Milieuschade, kapitalistische uitbuiting, de mens als aanstichter van mondiale catastrofes: de complexe nieuwe wereld die door industrialisatie en expansiedrift geschapen werd, was niet langer alleen maar geweldig. Het begon te dagen dat de moderne mens in wezen zelf het grootste gevaar vormde voor de wereld. Vanuit een sociologisch perspectief verandert zo het collectieve zelfbeeld

van de westerling. Het individu bekijkt zijn culturele erfenis voortaan in termen van een schuldenlast die nooit ingelost kan worden.

De westerse cultuur lijkt haar eigen zegs- en handelswijzen tot ta-boe te hebben verklaard. Daar zitten mooie kanten aan: het is goed dat men nadenkt over zijn persoonlijke impact en de eigen normen ter discussie stelt. Maar de zaak verandert wanneer deze zelfrelativerende tendens omslaat in zelfkastijding. De Franse filosoof Pascal Bruckner schreef in dit opzicht een inzichtelijke polemiek: *Tiranerie van het berouw*, met als prikkelende ondertitel *Essay over het Europese masochisme*.

In het Europees zelfbewustzijn overheerst de herinnering aan het trauma. Als ziekelijke pessimisten zijn wij telkens gericht op het uitvergroten van alle historische catastrofes: de oorlogen, de ziektes, de religieuze idioterieën, de smerigheid. Er is met enige goede wil zelfs een antioccidentalistische traditie van denken te identificeren, waarin maar één doel op het spel staat: het aantonen van de verderfelijke invloed die de van moraal losgezongen westerling uitoefent op de wereld.

Binnen deze traditie genieten de niet-westerse culturen de voorkeur. Zij waren misschien beter nooit in aanraking gekomen met het Westen, dan waren zij niet geïnfecteerd geweest door de problemen die het met zich meebracht. Zelfs de Chinese inmenging van de laatste tijd is vanuit deze zienswijze beter voor Afrika. Zij brengen geld uit eigenbelang, maar hebben tenminste nooit zendingsdrang gehad.

Bruckner beschrijft verder hoe het filosofisch denken in veel gevallen gericht is op zelfhaat en medeleven voor slachtoffers van westerse, institutionele rationaliteit. Hij citeert wijlen Jacques Derrida, die in een interview met Giovanni Boradori tracht om de islamitische aanslagen van 11 september 2001 gelijk te stellen aan het 'terrorisme' van onderdrukkende westerse politieke instituties. Hij noemt de Italiaanse Giorgio Agamben, die in het boek *Homo sacer* een parallel trekt tussen de naziconcentratiekampen en de onmenselijke, stateloze tussenpositie die de illegaal geniet in grenscontrolegebieden. Hij citeert Noam Chomsky, die de westerse media vergelijkt met een dictatoriaal propagandasysteem, gericht op het hersenspoelen van alle burgers.

De voorbeelden die Bruckner aanhaalt, schetsen een intellectueel cynisme over de moderniteit. *The West is the worst*, zo luidt de boodschap van menig intellectueel volgens Bruckner. Maar met deze antioccidentalistische houding doen we de Europese cultuurgeshiedenis geen recht.

Een al te dierste veroordeling van de eigen wortels leidt ertoe dat we zijn gaan geloven in een slechte karikatuur van 'onszelf'.

Een ander punt van Bruckner is dat de occidentale zelfhaat uiteindelijk een ijdele of zelfgenoegzame ondertoon bevat, waardoor hij een bijmaak van hypocrisie krijgt. Het masochistische verwijst naar het genot van de boetedoening voor het leed dat het Westen heeft veroorzaakt. De morele zelfhaat beschrijft in die zin een terugkeer van de religieuze boetedoening, maar dan zonder spiritueel oogmerk.

Speculatief maar plausibel is de gedachte dat het religieuze ethos heeft bijgedragen aan deze 'ijdele zelfhaat'. Daarin zijn misschien contouren te zien van de strenge zelfblik in het gereformeerd religieus bewustzijn, dat generaties lang aanwezig is geweest. Het calvinisme propageert de regel van de 'totale verdorvenheid': geen mens is gevrijwaard van zonde. Of de mens genade ontvangt, ligt van tevoren besloten in Gods Wil. Het is onmogelijk om door vroomheid of goede daden een plek in de hemel te verwerven.

Religieuze doctrines droegen bij aan de opvatting dat uitverkorenheid zich weerspiegelt in de aard en opstelling van het individu in het dagelijks leven. Immers, het correcte, religieuze gedrag vormde een uitdrukking van de uitverkorenheid. Zo wordt duidelijk hoe zwaar de druk is die het geloof altijd heeft gelegd op het morele gedrag. Iedere gelovige heeft zich altijd de vraag moeten stellen of zijn houding een hoopvol genadeteken was of een 'ticket naar de hel'.

De precieze wortels van een culturele mentaliteit zijn echter moeilijk aantoonbaar, en het is daarom hooguit een aannemelijk te maken gedachte dat de westerse religieuze beleving de voorwaarden schiep voor een zelfveroordelende mentaliteit.

Men kan stellen dat het westerse geweten inderdaad snel bezwaard is. Hierop volgt uiteraard het idee dat het appel op correctheid in het door schuld bezwaarde gemoed een gewillige toehoorder vindt. De westerling is bereidwillig om elke aanklacht tegen zijn identiteit serieus te nemen.

De delegitimering van de westerse identiteit uit zich onder andere in de weigering van de rechterflank om dit zelfdestructieve gedrag voor lief te nemen. Edith Schippers, oud-bewindsvrouw voor de VVD, opperde in de H.J. Schoo-lezing in 2016 zonder blikken of blozen dat de Nederlandse cultuur superieur is ten opzichte van de islamitische, en dat we daarom verplicht zijn om de erfenis van het westerse politieke gedachtegoed te onderhouden en niet kapot te relateren.

Door als bewindsvrouw van het establishment (en dus niet als populistische buitenstaander) de zelfrelativerende houding van de Nederlander af te vallen, nam ze het risico om als politiek incorrect te worden bestempeld. Naast bijval oogstte ze dan ook veel kritiek. Veel mensen vroegen zich af hoe die cultuur dan precies getypeerd moet worden. Bestaat de Nederlandse cultuur eigenlijk wel? Maar met deze relativistische vraagstellingen keren we weer terug bij het geïdealiseerde punt: moet de Nederlandse culturele identiteit zich tot bloedens toe de maat blijven nemen, in een poging zich niet te hoeven branden aan een oordeel over zijn morele tegenspelers?

Politieke correctheid bloeit op tegen de achtergrond van deze diepere vragen over de westerse identiteit. Aan de ene kant is het juist een verdienste te noemen dat in de westerse intellectuele geschiedenis veel ruimte bestaat voor culturele zelfreflectie. Maar het is begrijpelijk dat een te zelfafstraffende houding een politieke tegenreactie in de hand werkt.

EEUWIG PROGRESSIEF?

De Hollandse tolerantie heeft zich ontwikkeld in de strijd tussen